

SCRISORI PRIMITE DE LA TEODOR BĂLAN

Pavel Țugui

Istoricul bucovinean Teodor Bălan s-a născut la 26 iulie 1885 în Gura-Humorului. Studiile universitare le-a făcut la Cernăuți și Viena. Și-a început cariera de profesor în 1908, la Liceul de băieți din Câmpulung-Moldovenesc, apoi a predat istoria și geografia la licee din Cernăuți, Suceava și Sibiu. În 1930, susține teza de doctorat *Revoluția de la 1848 în Transilvania* și este numit conferențiar de istorie la Universitatea din Cernăuți, apoi avansat profesor universitar agregat la Universitatea din Cluj-Sibiu (1944). În urma pensionării, se stabilește în târgul natal - Gura-Humorului, unde-și continuă activitatea de cercetare. La 25 noiembrie 1972 se stinge din viață lăsând în urmă mai multe manuscrise ce merită să vadă lumina tiparului. Informații pertinente despre viața și activitatea lui pedagogică și științifică au publicat: George Muntean¹, P. Țugui² și I. Pânzaru, Petru Froicu³.

Prima mea întâlnire cu Teodor Bălan s-a produs la sfârșitul lui iunie 1959, în localul Institutului de Istorie "Nicolae Iorga" de pe bulevardul Aviatorilor, în prezența academicianului Andrei Oțetea. Profesorul bucovinean venise, în Capitală, în vederea efectuării unor "completări" la cartea sa - *Din istoricul Câmpulungului Moldovenesc*, tipărită de Editura Științifică, având tehnoredactor pe Gh. Popovici. Textul lucrării a fost dat la cules în ultimele zile ale lui decembrie 1959 și a apărut în librării în luna martie 1960. Cu acești prilej, în calitate de șef al secției de știință și cultură, de la C.C. al P.M.R., l-am rugat pe Teodor Balan să-mi comunice informațiile pe care le are despre S. Schwann, fost student la Universitatea din Cernăuți, secția Istorie. Anterior, promisem o scrisoare de la Ministerul de Externe, în care se arăta că "un istoric polonez" pe nume S. Schwann a descoperit "la Amsterdam manuscrise ale lui Karl Marx", cu "referiri la istoria românilor...", la relațiile Principatelor Române cu Imperiile Habsburgic și Țarist, precum și politica acestora "de acaparare a unor teritorii românești". Înainte de a face demersuri pentru cunoașterea și copierea manuscriselor lui Marx, era necesar să știm cine este S. Schwann și dacă ar fi posibilă "o colaborare" a istoricilor români cu istoricul polonez. După cum se va vedea mai încolo, primele informații despre S. Schwann le-am primit de la istoricul și omul politic bucovinean Ion Nistor. (Despre "manuscrisele lui Marx" și lucrările pregătitoare pentru tipărirea lor vezi articolul nostru: *Chiar și Marx și Lenin puteau fi "necorespunzători"*)⁴. Datele primite de la profesorul T. Bălan au fost decisive în declanșarea acțiunilor de obținere a textelor de la Institutul din Amsterdam, astfel că se va tipări cartea: Karl Marx, *Însemnări*

de români.

Schimbul de scrisori, cu familia Teodor Bălan, din Gura-Humorului, s-a încheiat în anul 1960, a cunoscut apoi o întrerupere pricinuită de destituirea subsemnatului din postul de șef de secție la C.C. al P.M.R. și ancheta prelungită până anul 1968. Personal, am transmis profesorului T. Bălan rugămintea să întrerupem, pentru un timp corespondența, spre a evita implicarea în cercetările asupra persoanei și activității mele.

Soția profesorului bucovinean, Silvia T. Bălan, a fost profesoară și directoarea Școlii Normale de fete din Cernăuți în anii 1938-1944 și a întreținut, în chip firesc, relații profesionale constante cu Școala Normală de băieți, al cărei director era profesorul dr. Alois Grigorovici. Pe parcursul anchetei mele (1961-1968) profesoara Silvia Bălan și Alois Grigorovici s-au oferit să "depună mărturie", în fața comisiei ce efectua cercetările. Intervenția celor doi profesori a fost benefică, deoarece unele acuzații infame au fost spulberate, iar ancheta a continuat la nivelul instanțelor politice, renunțându-se la transferarea "cazului" organelor de securitate. Unele scrisori primite de la d-na Silvia T. Bălan conțin informații despre "atmosfera politică din școlile normale din Cernăuți și comportamentul unor elevi și profesori, în anii celui de-al doilea război mondial.

Reînnoarea corespondenței cu familia Teodor Bălan se produce, la sfârșitul anului 1966, în timp ce lucram la întocmirea "Antologiei scrisului românesc din Bucovina" și a continuat până la dispariția istoricului bucovinean și apoi a soției sale.

În paginile de față reproduc scrisorile ce cuprind informații despre demersurile întreprinse de profesorul Teodor Bălan, în vederea tipăririi lucrărilor sale inedite, și cu referiri la cercetările istoriei Bucovinei, lăsând pe altă dată epistolele ce privesc chestiuni de natură personală.

Pavel Țugui

1

Mult stimată tov. Țugui,

După întâlnirea mea cu dvs. la Institutul de istorie, m-am interesat despre persoana prof. polonez Schwann. Ceea ce v-a spus d-l profesor Nistor⁶ corespunde realității. Prof. Schwann a fost student și a devenit licențiat al Universității din Cernăuți - secția istorie, fapt confirmat de foștii colegi de facultate. Am aflat că a publicat studii de istorie, recenzii etc. în reviste și ziare din Polonia, înainte de război, dar nu pot arăta unde a trăit în timpul războiului. Știu sigur că vorbește și scrie românește. Nu am reușit să obțin informații privitoare la situația lui actuală, adică unde lucrează în prezent. Atât despre Schwann.

M-am bucurat că arătați interes pentru cartea mea *Din istoricul Câmpulungului Moldovenesc*.

Primiți, vă rog, mulțumirile mele,

Teodor Bălan

Gura-Humorului 16 august 1959

2

Mult stimat tov. Țugui,

Iertați că vă scriu fără a fi discutat împreună⁷. Dar am primit o scrisoare de la tov. profesor Oțetea în care îmi aduce la cunoștință că v-ați exprimat dorința să vedeți publicate atât documentele mele și cât și lucrarea mea de sinteză intitulată: *Das moldawische Steuerwesen bis zum XIX. Jahrhundert*.⁸ Stând astfel lucrurile, dați-mi voie să vă dau unele explicații.

Într-un șir lung de ani, am adunat materialul științific din colecțiile de documente indigene și străine pentru alcătuirea lucrării despre sistemul fiscal în Moldova, trecând în ea toate birurile moldovenești, geneza lor și aplicarea lor. Totodată am adăugat un capitol - durerosul capitol - despre tributul Moldovei către turci. Am scris lucrarea în nemțește, întrucât conținutul ei va interesa și lumea științifică străină, care obișnuiește să facă studii istorice comparate. Pentru ea am scris-o, ca să poată pătrunde în durerile trecutului nostru, ale poporului nostru stăpânit veacuri întregi de hainul suveran turc și de hrăpăreții domni moldoveni, culeși din mahalalele Constantinopolului. Lucrarea este înzestrată cu tot aparatul critic, așa după cum se cere unei lucrări serioase.

La îndemnul tov. prof. Oțetea am tradus lucrarea în românește, dându-i titlul: *Sistemul fiscal în Moldova până în secolul al XIX-lea*. Încep acum să transcriu pe mașina de scris textul românesc și sper să fiu gata într-o lună și jumătate.

Sunt de părere că amândouă edițiile, cea germană și cea română, să se publice simultan, pentru a nu împieta asupra uneia din ele.

În ce privește colecțiile mele de documente, posed mai multe. Între ele sunt două, care momentan v-ar putea interesa:

1. Un volum de documente câmpulungene.

2. Volumele VII și VIII din *Documentele mele bucovinene*⁹ din care până acum au apărut între anii 1930-1940 volumele I-VI, conținând tot trecutul satelor noastre bucovinene.

La care din ele v-ați gândit?

Părerea mea este că întrucât a apărut lucrarea despre istoria Câmpulungului, volumul de documente câmpulungene ar trebui preferat. Celelalte două volume ar urma mai târziu sub titlul de *Documente bucovinene* sau sub alt titlu mai convenabil.

Deocamdată vă comunic atâta despre lucrările mele în manuscris, al căror număr este cu mult mai mare.

Primiți, vă rog, mulțumirile mele pentru valorosul sprijin acordat mie la publicarea monografiei despre Câmpulung, eu rămânând cu înaltă prețuire al Domniei Voastre

Teodor Bălan

3

Mult stimate tovarășe Țugui,

La îndemnul tov. prim secretar al Regiunii Suceava, Ene Țurcanu, vă trimit, în anexă, lista lucrărilor mele aflătoare în manuscris⁹.

Adaog că volumele VII și VIII ale *Documentelor bucovinene* reprezintă completarea celor 6 volume de *Documente Bucovinene*¹⁰ apărute până acum, iar lucrarea intitulată: *Sistemul fiscal în Moldova* se scrie acum pe mașină și va fi terminată pe la începutul lunii iulie a.c.

Primiți, vă rog, expresia deosebitelor mele sentimente.

Teodor Bălan

Gura-Humorului, 4 iunie 1960.

4

Lista lucrărilor mele manuscrise

1. *Bucovina în anul 1848*. Circa 190 pagini cu 72 scrisori din anii 1848 și 1849 anexate.
2. *Die Denkschriften der Bukowina aus den Jahren 1848/49*. Circa 200 pag. cu memoriile Bucovinei din timpul acesta anexate, din care unele cunoscute, altele necunoscute. Memoriile au fost copiate după originalele aflătoare în arhivele din Viena. Astfel s-a putut copia textul corect al acestor memorii. Memoriile acestea le posed și în fotocopii.
3. *Istoria teatrului românesc din Bucovina. 1855-1913*. Circa 190 pag. Lucrare făcută după afișele teatrale din timpul acela, începând cu afișele teatrale ale trupei d-nei Fany Tardini și după cererile trupelor teatrale reproduse în lucrare.
4. *Conflictul pentru regiunea Dornei dintre Moldova și Transilvania*. Circa 65 pag. cu 5 documente din anii 1481-1642 anexate, toate latinești.
5. *Din corespondența familiei Hurmuzachi 1831-1899*, circa 400-500 pag. Studiu și 348 scrisori anexate. Conține toată mișcarea culturală din Bucovina din sec. XIX.
6. *Documentele familiei Hurmuzachi*. Circa 400 pag. cu 131 doc. anexate din anii

1636-1856. Precedate de un studiu.

7. *Conflictul pentru tricolor în Bucovina, un capitol din istoria politică a Bucovinei 1898-1904*. Circa 170 pag. Studiu și 29 corespondențe între guvernatorul Bucovinei și Ministerul de Interne din Viena anexate.

8. *Documente câmpulungene 1685-1858*. Un volum de 282 doc. conținând circa 300 pag.

9. *Documente bucovinene vol. VII 1464-1740*: un număr de 171 documente. Va cuprinde probabil 200 pag.

10. *Documente bucovinene vol. VIII, 1741-1790*. Un volum de 193 documente.

11. *Numele Moldova*. Circa 50 pag. Anexată bibliografia medievală. Studiu.

12. *Cara Vlachia, Bogdania și Cara-Bogdania*. Circa 30 pag. Anexată bibliografia medievală. Studiu.

13. *Valachia Maior et Minor*. Circa 45 pag. Studiu. Anexată bibliografia medievală.

14. *Das moldawische Steuerwesen bis zum XIX. Jahrhundert*. Circa 250 pag. conținând istoria tuturor birurilor moldovenești inclusiv tributul plătit turcilor. Bibliografia.

15. *Sistemul fiscal în Moldova până în secolul al XIX-lea*. Ediția românească a lucrării precedente.

16. *Vornicelul și vătămanul, un capitol din organizarea satelor moldovenești*, circa 10 pag. Predat Editurii din București acum doi ani.

17. *Documentele mănăstirilor din Bucovina 1401-1850*. Va cuprinde circa 1 100 doc. în 10-11 volume. Această colecție, rezultatul unei munci de peste două decenii, este precedat de un studiu istoric despre fiecare mănăstire în parte. Documentele sunt redactate în limba originală în care au fost scrise.

18. *Călărașii de Coțmani*. Circa 40 pag. Anexate 16 doc. din anii 1733-1761.

19. *Polemica între ziarele "Bucovina" și "Siebenburger Bote" din 1849*. 16 pag. studiu.

Teodor Bălan

4 iunie 1960

5

Mult stimată tovarășe Țugui,

Vin a vă comunica /faptul/ că am terminat lucrarea mea despre Sistemul fiscal din Moldova până în secolul al XIX-lea, atât în ediția românească, cât și în cea germană sub titlul: *Das moldawische Steuerwesen bis zum XIX. Jahrhundert* și a vă ruga să-mi indicați pe ce adresă s-o trimit¹¹.

O asemenea întrebare am adresat-o și tov. profesor Oțetea.

Primiți, vă rog, expresia deosebitelor mele sentimente.

T. Bălan

6

Stimate Domnule Țugui,

La scrisoarea D-voastră din 22 martie a.c. răspund cu întârziere, fiindcă mă găseam la Cluj, când scrisoarea Dv. a sosit la Humor. Acum, de două zile am sosit acasă, și una din primele mele obligații este să răspund la multele scrisori ce au sosit în absența mea.

E binevenită ideea de a alcătui o antologie a scrisului bucovinean¹². Mă bucur de acest fapt ca unul ce m-am ocupat și mă ocup cu elucidarea trecutului îndepărtat și recent al Bucovinei.

Că începeți cu Eudoxiu Hurmuzachi e numai firesc. Promemoria lui E.H. e mai mult o lucrare de polemică și nu știu dacă ea s-ar potrivi pentru reproducerea ei într-o antologie. Dar Eud. Hurmuzachi a scris și câteva volume de *Geschichte der Rumänen* și îmi aduc aminte că, capitolul ce l-a scris despre Mihai Viteazul este extrem de frumos. Mi-a plăcut mai cu seamă faptul că E.H. a scris într-un timp când istoriografia română se găsea la începuturile ei. Și tocmai atunci E.H. a făcut unele aprecieri asupra lui Mihai Viteazul, care n-au fost contrazise până în ziua de astăzi. Ar fi cazul să revedeți *Geschichte der Rumänen* a lui E.H.

Vin a vă întreba dacă înțelegeți sub "Antologia scrisului bucovinean" numai Antologia scrisului românesc bucovinean. Dacă e vorba numai de scrisul românesc din Bucovina, atunci ar fi necesar să consultați Antologia autorilor bucovineni de Constantin Loghin¹³. Dar dacă doriți să publicați o "Antologie generală a scrisului bucovinean", atunci va trebui să folosiți vasta lucrare a d-lui Erich Beck intitulată: *Bibliographie zur Landeskunde der Bukowina. Literatur bis zum Jahre 1965*, München 1966, Verlag des Sudestdutschen Kulturwerkes¹⁴. E vorba de bibliografia scrisului bucovinean, în care sunt citați toți autorii bucovineni, de orice naționalitate, și toți aceia care au scris despre Bucovina. E o lucrare extrem de valoroasă de aproape 400 pagini.

Va trebui s-o folosiți numai de cât. Un exemplar al acestei lucrări se găsește la Biblioteca Academiei Române, unde autorul însuși a predat-o. Dacă, din întâmplare, urmăriți scrisul meu, atunci vă întreb dacă cunoașteți și articolele mele publicate în reviste și ziare. În ce privește vizita ce doriți să mi-o faceți, vă declar că mă bucur foarte mult și nu poate fi vorba de un deranj. Sunt foarte izolat aici, și orice vizită îmi este binevenită mai cu seamă când e vorba de probleme științifice.

Lucrarea D-voastră nu va fi ușoară, fiindcă sunt foarte mulți autori bucovineni care ar trebui folosiți. Consultați numai de cât lucrarea lui E.Beck, care o să vă fie de mare folos. Sunt oricând gata să sar în ajutor tuturor care se ocupă cu știința românească și mai cu seamă cu scrisul românesc bucovinean. Deci mă veți înțelege că vă voi sprijini cu multă dragoste.

Cu stimă al D-voastră
Teodor Bălan

Gura-Humor - 5/IV 1969

7

Stimate Domnule Țugui,

Răspund târziu la scrisoarea Dv., dar nu din neglijență ci din neputință. De la Paști încoace am fost năpădit de oaspeți și de aceea pus în imposibilitatea de a răspunde la scrisori.

Erich Beck (adresa: 7000 Stuttgart-Burnau, Kaindlstrasse 3, Republica Federală Germană, Deutsch Bundes-Republik) a predat personal Academiei cartea sa despre: *Bibliographie zur Landeskunde der Bukowina*. Informații mai detaliate vă poate da însuși d-lui. Adresați-vă lui. De altfel dânsul va sosi în România în luna lui august. Atunci e posibil să vină și la București. Pe mine mă va vizita în orice caz. Ar fi bine ca să-l rugați în scris pe Beck ca, atunci când va veni în România să vă aducă un exemplar și D-voastră. Prin poștă nu veți putea primi cartea.

Din modestie nu pot să vă propun titlurile lucrărilor mele care ar trebui trecute în antologia D-voastră. În cartoteca Academiei se găsesc fișele cu titlurile tuturor lucrărilor apărute la noi în țară. Căutați acolo. Nu sunt în măsură să vă comunic datele personale ale scriitorilor din Bucovina. Dar vă recomand pe d-l Eugen Popovici (București 9, str. Icoanei 83. Raion 1 Mai, tel. 12 25 91). El e un fel de cronicar al Bucovinenilor, notează datele lor. Bucovinenii s-au dus rând pe rând. Puțini mai sunt în viață din generația mea¹⁵.

Dacă nici prin d-l Beck nu veți putea primi bibliografia bucovineană, atunci nu rămâne decât să vă deplasați la mine ca să treceți în revistă cartea.

Dorindu-vă succes în greua muncă la care v-ați angajat, rămân cu cele mai alese sentimente

Al D-voastră
Teodor Balan

G.-Humor 20/V 1967

8

Stimate Domnule Țugui,

La scrisoarea D-voastră din 14/VII a.c. răspund, după cum urmează:

Lucrarea d-lui Beck este extrem de utilă. I-am scris chiar astăzi că d-ta ai nevoie de ea și i-am rugat să aducă un exemplar pentru d-ta. Du-lui vine la București pe la mijlocul lui august și, ca să se poată întâlni cu d-ta, i-am dat adresa D-voastră. Dar și dvs. ar trebui să faceți investigații pe altă cale. D-l Beck e rudă cu fam. Bodnăraș și iată cum: soția d-lui Beck este nepoata de frate a soției d-lui Aurel Bodnăraș, fratele mai mic al tov. Emil Bodnăraș și, după cum mi s-a spus, Aurel Bodnăraș ar fi director general la Ministerul Agriculturii sau al Silviculturii.

Ce privește persoana d-lui Beck, el este o personalitate marcantă în

activitatea științifică din Rep.<ublica> Fed.<erală> a Germaniei, e istoric care are numeroase lucrări, mai ales despre Bucovina și este membru al Academiei de Știință din München. În ce privește pe d-l Procopovici știu că este de obârșie românească, și a nume bunicul lui era Procopovici, român originar din Bucovina, fost funcționar în Cernăuți, s-a căsătorit cu fiica unui funcționar neamț din Vestul Austriei. La căsătorie i s-a pus condiția de părinții fetei, ca să treacă la catolicism, la naționalitatea germană și să-și crească copiii sens catolic și german. Astfel Erich Prokopowicz e fiul unui român germanizat, având și el mamă germană din Vestul Austriei; la prăbușirea Austriei tatăl lui Erich a funcționat încă în Cernăuți sub stăpânire românească, iar în anul 1940 s-a mutat la Viena cu toată familia, având acolo rude. Erich Prokopowicz este la fel un om valoros, pare să fie istoric bine pregătit și lucrează la Arhivele din Viena. A fost de mare ajutor d-lui Giurescu, când acesta a fost cu o comisie de cercetători români la Viena pentru a face investigații în domeniul documentelor istorice referitoare la istoria noastră. Ar fi bine să vă adresați pentru informații d-lui prof. Giurescu¹⁶.

Prokopowicz este binevoitor nouă (se vede că sângele apă nu se face) și foarte bine documentat asupra istoriei românilor din întreaga monarhie austro-ungară, nu numai Bucovina, ci și Transilvania.

Vă mulțumesc pentru aprecierile lucrărilor mele și vă rog să binevoiți a cerceta pe la Comitetul Central, unde se găsește manuscrisul meu despre: *Sistemul fiscal în vechea Moldovă*¹⁷. Mi s-a cerut pentru publicare lucrarea mea, de către șeful de cabinet al ministrului Emil Bodnăraș¹⁸ și de atunci nu mai știu de soarta ei. Am trimis manuscrisul la cabinetul ministrului Bodnăraș, în luna april-mai a.c. Vă mai comunic că tov. secretar cu agitația și propaganda al regiunii de partid din Suceava, Ștefan Panaitiu m-a chemat la 1 iunie a.c. la Suceava pentru a-mi pune în vedere să dau lista lucrărilor mele, cele publicate și cele rămase în manuscris, pentru a fi înaintată la C.C., care intenționează să ia măsuri pentru reeditarea scrierilor mele publicate și editarea celor nepublicate. Nici despre problema aceasta nu mai știu nimic. Ați putea afla dacă intenția aceasta a C.C. persistă și dacă sunt auspicii de realizare?

V-aș fi foarte îndatorat dacă ați izbuti să-mi puteți da unele informații în ambele chestiuni.

Cu multe salutări amicale al D-voastră

T. Bălan

G.-Humor 19/VII 1967

G.H. 13.VIII 1967

Stimate Domnule Țugui,

Îmi pare nespuse de rău că, după ce m-am străduit să vă fac legătură cu d-l Beck, întâlnirea D-voastră nu s-a realizat. Cartea ce a adus-o d-l Beck pentru D-voastră se găsește la mine. Când va fi el acasă, în Germania, îi voi comunica propunerea Dv. de a-i oferi lucrarea ce o aveți sub tipar, după cum îmi scrieți, și care conține "Bucovinensia", cum caută d-l Beck. Totuși ar fi bine ca să căutați niște publicații despre Bucovina, mai vechi sau și recente, ca să faceți schimb. Acestea, după dorința d-lui Beck, să mi le trimiteți mie, iar eu să le păstrez până la anul viitor când d-l Beck mă va vizita din nou și le va ridica.

Am toată încrederea că schimbul dorit se va realiza și de aceea rog să-mi comunicați urgent cum să ajungă "Bibliografia" lui Beck la D-voastră. Veniți poate personal, având interes să vizitați locurile de aici și totdeauna și pe mine, ca să o luați sau să v-o trimit prin poștă, ca pachet? Nu aș vrea, fiind o carte unică, ca valoare pentru Bucovina, să o trimit prin vreo terță persoană, ci numai direct D-voastră.

Vă mulțumesc că v-ați interesat la cabinetul tov. min./istru/ Bodnăraș de soarta manuscrisului meu și vă rog să continuați a vă interesa. Pentru că ați amintit de C.C. al P.C.R. și de tov. Răduțiu, țin să vă comunic că, la 1 iunie, am fost chemat la secretarul cu agitația și propaganda al Comitetului Regional P.C.R., tov. Panaitiu care mi-a adus la cunoștință că C.C. al P.C.R. ar intenționa să editeze manuscrisele și să reediteze lucrările mele deja publicate despre Bucovina. Îmi cerea să plec peste 2 zile la București, la C.C. Dar cum din motive de sănătate îmi sunt interzise călătoriile mai lungi, a plecat în locul meu prof. Burlacu de la Regiunea de Partid, cu lista tuturor lucrărilor mele. De atunci nici eu, nici tov. secretar Panaitiu nu mai știm nimic. Dar în a doua jumătate a lunii iulie am primit vizita tov. prof. Popescu-Puțuri, directorul Institutului de istorie de pe lângă P.C.R., care - fără a spune că ar ști ceva de intenția C.C.-ului comunicată mie la Suceava, a văzut absolut toate manuscrisele atât de numeroase și a spus că este un material deosebit de prețios ce nu are voie să se piardă. De aceea, după concediul său, va discuta la C.C. toată problema acestui material valoros, începându-se eventual a se publica unele, iar altele conservându-se pentru "momentul oportun". În orice caz, va trimite la mine pe adjunctul său cu informațiile convenite și pentru informații necesare lor. Eu vă rog să-mi comunicați cine este directorul adjunct¹⁹ al prof. Popescu-Puțuri și știind ce răspundere ați deținut odată la institutul de istorie al C.C. să vă interesați în mod discret²⁰, fără a divulga prea multe din cele ce vă scriu, ce intenții are C.C. față de mine și dacă sunt speranțe pentru realizarea acestor intenții despre care mi s-a vorbit de persoane competente.

În așteptarea răspunsului Dv. și mai ales în ce privește cartea adusă de d-l Beck, vă salut călduros cu stima cuvenită

Prof. Teodor Bălan

10

23/VII 1967

Stimate Domnule Țugui,

Azi am primit scrisoarea de la d-l Beck din R.F.G. în care îmi comunică, că va sosi în România, pe la începutul lui august și că va aduce cu sine un exemplar din *Bibliografia Bucovinei* pentru d-ta. Dânsul nu dorește să primească bani în schimb, ci numai să facă schimb de cărți, mai cu seamă cu "*Bucovinensia*".

Te rog adună un teanc de cărți referitoare la Bucovina. Cum să facem să vă întâlniți? Îți dau din nou de știre că nevasta lui este nepoata lui Aurel Bodnăraș, fratele mai mic al tov. ministru Emil Bodnăraș.

Dânsul îmi scrie că-i face onoare să poată ajuta pe alții. Te rog, gândește, cum s-ar putea face ca să vă întâlniți și să faceți schimbul de cărți.

Cu stimă

T. Bălan

11

4/VIII 1967

Stimate D-le Țugui,

Astăzi a fost d-l Beck la mine și a lăsat la mine un exemplar din *Bibliografia Bucovinei* pentru D-voastră. Dânsul pleacă mâine la București și va locui din 5/VIII - 9/VIII la Aurel Bodnăraș, București, str. aviator Zorileanu 89, raion 30 Decembrie, tel. 18 18 09²¹.

Bibliografia este la mine, iar dv. luați contact cu Du-lui pentru a afla ce cărți "*Bucovinensia*" dorește du-lui să primească în schimb de la D-voastră. După schimbul perfectat veți putea primi bibliografia.

De ce n-ați dat nici un semn de viață până acum?

Cu stimă

Teodor Bălan

(Carte poștală)

12

Stimate Domnule Țugui,

Răspund la scrisoarea D-voastră din 24 aug. a.c. Sunt bucuros și vă mulțumesc că v-ați străduit în problema lucrărilor mele. *Bibliografia* d-lui Beck se găsește la mine și așteaptă momentul potrivit pentru a fi remisă. Eu vă voi trimite

după 10 septembrie atât bibliografia lui Beck cât și lista lucrărilor mele rămase în manuscris. Cărțile pe care doriți să le cedați în schimb d-lui Beck, le veți trimite pe adresa mea, iar pe d-l Beck îl voi aviza eu ca să găsească modalitatea ca să le ridice de la mine, sau el, sau un împuternicit al lui.

Având în vedere experiența mea avută cu instituțiile noastre culturale și editoriale, voi fi foarte circumspect²² și nu voi ceda nimic din lucrările mele fără a încheia cu persoanele competente și în drept să acționeze o convenție în care voi specifica dorințele și condițiile mele și obligațiile instituției ce ia în primire lucrarea mea.

Zic, am experiența mea. Și astăzi se află la Institutul de Istorie - de 7 ani - un manuscris al meu și toate încercările mele de a-l recăpăta au rămas zădarnice. Nici promisiunile d-lui Oțetea n-au folosit la nimic²³.

Mulțumind foarte mult pentru informațiile ce mi le-ați dat și pentru munca ce ați avut cu descoperirea lucrării mele²⁴, rămân al D-voastră

Teodor Bălan

G.H. 2/IX 1967

P.S. Mă bucur de pe acum de vizita D-voastră²⁵.

13

G.H. 10/IX 1967

Stimate Domnule Țugu,!

După cum ați dorit, vă trimit bibliografia d-lui Beck și aștept lista cărților pe care doriți să i le dați în schimb.

Vă mulțumesc pentru ajutorul pe care mi l-ați și pe care mi-l dați în problema lucrărilor mele²⁶. Am fost foarte supărat din cauza felului cum am fost tratat de cei de la Edituri. Un om de știință nu se tratează cu dispreț. Și de altfel nu e cazul ca lucrările mele să fie controlate, fiindcă în cursul studiilor mele de la Universitatea din Viena, am învățat cum se scrie și cum nu se scrie istorie. Nu schimb istoria de dragul nimănui²⁷. Sunt de acord ca Dv. să luați contact cu tov. Răduțiu, chiar mă bucur de faptul acesta. Îmi va fi, cred, de mare folos²⁸.

Pe d-l Beck îl voi aviza imediat ce primesc cărțile ce i le veți trimite. El și le va ridica de la mine, fie personal, fie printr-un trimis al d-sale, anul viitor. Alături vă trimit lista lucrărilor mele rămase în manuscris²⁹.

De la d-l Beck n-am deocamdată nici o știre și sunt îngrijorat de faptul că d-lui a plecat subit acasă și n-a rămas în București, după cum intenționase. Poate e un caz de boală în familie, care l-a făcut să părăsească subit țara noastră. Sper că mă va informa asupra acestui caz, întrucât i-am cerut explicații.

Cu cele mai bune și alese sentimente

Al D-voastră

T. Bălan

Rog confirmați primirea.

14

11/IX 1967

Stimate Domnule Țugui,

Astăzi am expediat pachetul cu cartea lui Beck. Sper că o să vă găsească acum la București.

Rog să-mi confirmați primirea. V-am trimis și lista lucrărilor mele ce le am în manuscris.

Mulțumesc din nou pentru serviciile ce mi le-ați făcut.

Cu stimă
Prof. T. Bălan

(Carte poștală)

15

Stimate Domnule Țugui,

Răspund la scrisoarea D-voastră din 21/X 1967. Răspund târziu, dar nu din vina mea, ci a împrejurărilor. Sunt enorm de ocupat. Lucrez la lucrările mele și în afară de aceasta sunt mereu solicitat în alte direcții. Împlinesc dorințele tuturor după puțină și astfel suferesc corespondența mea. Cer așadar scuze pentru întârzierea răspunsului.

D-I Beck îmi scrie că încă nu i-ați răspuns la scrisoarea sa și nici n-ați confirmat primirea ei. Având în vedere gentilețea d-sale, de care ați fost părtaș și D-voastră, vă rog să-i confirmați primirea scrisorii lui și să-i răspundeți la dorințele lui exprimate în scrisoare.

Știu despre schimbul de cărți proiectat pentru vara 1968. Voi fi bucuros să vă fiu mijlocitor în executarea acestui schimb. Cărțile de schimb trimise de d-I Monoran din Suceava se găsesc acum la mine. Ar fi bine ca din timp cărțile D-voastre să-mi fie trimise mie, ca să fie la loc potrivit, când va sosi d-I Beck ca să le ia, căci întâlnire va fi la mine.

Am primit știri sigure despre instituția la care se găsește lucrarea mea despre *Sistemul fiscal din Moldova*³⁰. Am și asigurări că se va publica în anul 1968. Deci nu trebuie să mai obosiți în problema aceasta. V-ați mirat de mulțimea lucrărilor mele rămase în manuscris? Nu vă mirați, fiindcă eu, făcându-mi un plan de viață, am rămas fidel științei, ținându-mă departe de politică. Putusem să fac și o carieră politică, dar n-am vrut. N-am acceptat niciodată un post politic. Astfel am avut timp pentru lucrări științifice, muncind în diferite biblioteci și arhive, între care și arhivele din Viena și Lemberg. Și aceasta tot pe cheltuiala mea. Când am stat la Viena timp de 6 luni în anul 1922-3, mi s-a scăzut 80% din salariu. Ca să pot

petrece la Viena, am luat un împrumut la o bancă din Cernăuți, din care jumătate am dat soției, iar jumătate am luat cu mine. În timpul acesta alții, colegii mei, au fost primari, deputați, membri în diferite întreprinderi etc. Fie, eu nu i-am invidiat. Ei sunt astăzi trecuți în obscuritate, în timp ce numele meu va rămâne.

Am comunicat una din durerile mele. Nu le-aș fi spus, dacă nu ar fi intervenit ocazia, adică comunicarea D-voastră. Termin scrisoarea mea, rugându-vă încă o dată să împliniți dorința d-lui Beck³¹.

Cu tot binele
T. Bălan

16

Stimate Domnule Țugui,

Confirm primirii scrisorii D-voastre, pentru care vă mulțumesc și a pachetului cu cele 11 cărți menite pentru d-l Beck.

În ultima scrisoare, d-l Beck m-a încunoștințat că în a treia săptămână a lunii august (in der 3 August-woche) mă va vizita. L-am rugat să-mi avizeze din timp asupra zilei sosirii, ca să vă pot aviza pentru a vă putea întâlni în casa mea. Atunci veți avea ocazia să-i predați personal cărțile trimise. Ar fi bine ca și D-voastră să-mi dați de știre care va fi adresa D-voastră în acea săptămână a lunii august, ca să vă pot aviza asupra zilei sosirii d-lui Beck³².

Cu multe salutări colegiale al D-voastră
T. Bălan

G.-Humor, 15/VI 1968

17

Stimate Domnule Țugui,

Vin cu o rugămintă.

În vara anului 1967, cabinetul min.(isterial) Bodnăraș mi-a cerut telefonic trimiterea lucrării mele intitulată: *Sistemul fiscal din vechea Moldovă*, care urmează să fie publicată. M-am executat imediat trimițând lucrarea pe adresa cabinetului ministrului Bodnăraș.

De atunci încoace nu s-a auzit nimic de ea. Vă cerusem o dată sprijinul în această problemă, și mi-ați răspuns că lucrarea mea este la unul din Institutele de Editură³³ (nu mai știu care) și că ea urmează să apară în cursul anului 1967 sau

1968. De atunci au trecut doi ani și lucrarea nu a apărut. Vin să vă rog să binevoiți a cerceta acest caz, când veți fi la București, și să-mi dați de știre la care institut de editură se găsește lucrarea mea și care este soarta lucrării mele.

Mă tem că lucrarea mea, după părerea mea cea mai valoroasă pe care am scris-o, se va pierde și nu se va mai putea găsi. O pățisem așa cu manuscrisul meu despre *Istoria Câmpulungului*, care, după șapte ani de așteptare, a fost declarat pierdut³⁴. Având în vedere această ultimă întâmplare, sunt în grijă să nu pierd și acest manuscris.

Deci, vă rog, să-mi împliniți dorința exprimată mai sus și mă grăbesc de pe acum să vă mulțumesc pentru munca ce o veți avea și pentru serviciul pe care mi-l veți face.

Cu stimă al D-voastră

T. Bălan

G. Hum. 20/X 1968

Vă scriu la Craiova³⁵, pentru că prima mea scrisoare adresată la București pare a nu fi ajuns la destinație.

18

Mult Stimat Domnule Țugui,

Răspund la scrisoarea d-tale trimisă soției mele³⁶.

Întrucât istoria lucrării mele despre *Sistemul fiscal în vechea Moldovă* este mai lungă și mai complicată de cum s-ar crede, vin să dau explicațiile necesare pentru a cunoaște în amănunte cauzele supărării mele.

Iată cum stau lucrurile:

Cam prin anul 1960 Institutul de istorie condus de d-l Oțetea mi-a cerut lucrarea amintită mai sus. M-am executat imediat, expediind lucrarea. După două săptămâni lucrarea mi-a fost retrocedată cu observarea că unele rezultate ale mele nu concordă cu rezultatele la care au ajuns alți scriitori (?). Felul acesta de procedeu m-a supărat, ba m-a indignat, fiindcă o lucrare ca a mea, voluminoasă, lucrată prin curs de mai mulți ani cu ajutorul documentelor interne și al unei vaste bibliografii, mai mult străine decât românească, nu se poate recenza și aprecia în curs de 2 săptămâni. Am observat imediat că lucrarea nu a fost citită, ci dată la o parte și restituită, fiindcă e neavenită³⁷. E neavenită fiindcă aduce dovezi noi, formulează concluzii noi, care ar putea astfel întuneca valoarea altor lucrări, lucrute probabil mai superficial. Oare pe cine din membrii Institutului de istorie am reușit să-l combat și astfel să-l anihilez prin publicarea lucrării mele?

A doua cauză a supărării mele este următoarea. Dacă se restituie o lucrare, atunci se indică greșelile comise, concluziile greșite. Întrucât nu mi s-a înregistrat nici una din greșeli, am dat cu socoteala că lucrarea mea a fost neavenită. Ea a

fost restituită, fără a fi citită, numai din cauza pentru că formulează alte rezultate, la care s-a ajuns sau se va ajunge de acum înainte.

Domnule Țugui,

Nu sunt un începător în ale istoriografiei. Mi-am făcut studiile la Universitatea din Viena, unde mi s-a arătat cum se scrie istoria și cum nu se scrie istoria. Mi s-au enumerat greșelile care se comit îndeobște și care fac ca unele lucrări să rămână fără valoare. Mi-am însușit spiritul critic, care s-a profesat la Universitatea din Viena mai mult și mai bine ca în oricare altă Universitate. Nu veți găsi în lucrările mele nici una din greșelile notate de profesorii mei vienezi.

Mai am un obicei. Nu scriu o carte, când n-am a spune lucru nou. Nu citesc o carte și scriu alta cu acelaș subiect. Cunoscut lucrări de ale mele care au fost copiate de alții, fără să fi adus știri noi, fără să se fi ajuns la concluzii noi.

În afară de faptul că am la activul meu un număr considerabil de lucrări, doresc să amintesc, că posed titlul de doctor în istorie cu o lucrare aprobată de Universitatea din Viena, am trecut examenul de docență și am ajuns la Universitate până la rangul de profesor agregat.

Veți înțelege așadară că m-am indignat ca oamenii cu mai puțină pregătire științifică, oameni cu mai puține lucrări decât mine, tratează lucrarea mea ca fiind netrebnică, fără valoare. În cariera mea am ocupat și rangul de director de arhivă, și de bibliotecă universitară, și atunci cred că merit ca lucrări de ale mele să fie tratate cu atenție, cu respect, dar nu tratate cu dispreț.

Gestul meu ce l-am făcut atunci, după primirea lucrării mele, a fost firesc, o urmare firească a atitudinii jignitoare a celor de la Institutul de istorie. Am dat de știre d-lui Oțetea, cu care mă găseam în relații amicale, că nu voi mai apela niciodată la bunăvoința Institutului d-sale, ca să-mi publice vreo lucrare. Și m-am ținut de cuvânt. Dar să vedeți ce a urmat. În vara anului 1967 am fost avizat telefonic de către șeful de cabinet al d-lui ministru Emil Bodnăraș să trimit imediat lucrarea mea la cabinetul d-lui ministru Bodnăraș, fiindcă urmează să se publice. Am expediat lucrarea după cum mi s-a cerut și timp mai îndelungat n-am auzit de ea. M-am adresat atunci matală, care ai aflat că lucrarea mea se găsește la Institutul de istorie, deci la Academie, deci tocmai la institutul care, pe vremuri, mi-a respins lucrarea, trimițându-mi totodată o scrisoare jignitoare.

N-am știut unde va ajunge lucrarea mea, când mi s-a cerut de d-l ministru Bodnăraș. Dacă aș fi știut că va ajunge la acelaș institut care s-a purtat cu mine cum s-a purtat, vă rog să mă credeți că n-aș fi înaintat lucrarea.

În vara anului acestuia, deci 1968, s-a înfățișat la mine d-l Curticăpeanu, funcționar la Academie, spunându-mi că lucrarea mea urmează să se tipărească, dar eu trebuie să adaog în lucrare noile studii istorice apărute între timp, care tratează subiecte asemănătoare cu al meu. Nebănuind nimic rău, am răspuns că sunt gata s-o fac, dar cer să mi se trimită lucrarea și studiul care urmează să fie citate de mine. D-l Curticăpeanu mi-a promis că-mi va aduce cele dorite. De atunci

a trecut o jumătate de an, iar de d-l Curticăpeanu nici urmă nu este.

Lucrul este clar pentru mine. Institutul de istorie n-are intenția să-mi publice lucrarea și creează pretexte pentru a amâna la infinit începerea publicării lucrării mele. A trecut un an, până când Institutul (?) a crezut că trebuie să trimită un delegat care să mă liniștească. Acesta a sosit, comunicându-mi să am răbdare, adăogând pretextul că lucrarea trebuie adăogită. D-sa a promis să-mi aducă lucrarea, plus studiile apărute între timp. Dar a trecut iar jumătate de an și lucrarea mea nu mi s-a trimis. Cine întreabă de ce, primește răspunsul stereotip că lucrarea mea trebuie completată. Deci și celor interesați li se răspunde cu același pretext că lucrarea urmează să fie completată de mine.

Văd limpede! Editura care e în posesia lucrării mele nu are de gând să mi-o publice și ia refugiu la pretexte care se vor prelungi până la infinit.

Dorința mea e simplă. Doresc ca lucrarea mea să fie publicată, fără subterfugii, fără pretexte străvezii. Să mi se declare în scris în ce an și trimestru va fi trimisă la tipar lucrarea mea. Dacă însă Editura nu are intenția să publice lucrarea mea, s-o comunice în scris și să-mi restituie lucrarea.

Domnule Țugui,

Ați luat la cunoștință odiseea lucrării mele și atitudinea echivocă a Editurii. Las în seama d-tale să tragi concluziile și să vezi dacă nu sunt în drept să fiu supărat. Nu puteam bănuî că vreodată, la vârsta mea, la seriozitatea mea, la meritele mele științifice voi păți ceea ce am pățit. Sunt îndurerat și devin mizantrop văzând cu ce fel de oameni am de lucru. Scrisoarea mea este lungă, dar ceea ce port în sufletul meu ca durere, ca decepție, s-a cerut spus odată.

Primiți, vă rog, mulțumitele mele pentru interesul ce mi-l purtați și scuzați dacă v-am indispus cu relatarea durerilor mele.

Cu stimă

T. Bălan

G.-Humor 5/XI 1968

19

Mult Stimat Domnule Țugui,

Spusesem în ultima scrisoare că, conducerea Editurii, unde se găsește manuscrisul meu despre *Sistemul fiscal în Moldova*, n-are de gând să-mi publice lucrarea. Caută mereu pretexte ca să mă liniștească, ca să mă facă a crede că în scurt timp se va lua în lucrare manuscrisul. Au găsit, așa cred cei de la conducere, un pretext major spunându-mi că trebuie coșcogemite să mai adaog ceva bibliografie ca, vezi bine, lucrarea mea să fie mai valoroasă.

După trecerea unui an, mi l-au trimis pe d-l Curticăpeanu ca să-mi spună că va trebui să mai adaog ceva bibliografie, dar fără ca Curticăpeanu să-mi aducă

lucrarea și bibliografia. Iar de la vizita pe care d-ta le-ai făcut în București³⁸ au trecut două luni și nici urmă nu-i de d-l Curticăpeanu. Deci a trecut anul cu promisiuni deșarte, de intenții foarte străvezii, ca să sosească un nou an în care se vor repeta pretextele, sau se vor inventa altele mai năstrușnice.

Pentru mine și cred că și pentru d-ta lucrul este clar. Se face cu mine un joc frivol până la infinit. Veți înțelege că nu accept să fiu obiectul acestui joc nedemn, înjositor pentru mine. Și de aceea vin să vă rog pentru ceva, pentru un serviciu. Vă rog treceți pe la Editură și puneți întrebarea netă, dacă ei intenționează să mă inducă în eroare, până la infinit, pretextând fel de fel de momente. Și adăogați din partea matală dacă n-ar fi mai demn să înceteze cu veșnicile amânări și veșnicile promisiuni și să declare net dacă au de gând să dea lucrarea la tipar, iar în cazul negativ să mi-o restituie. Dacă însă declară că o vor tipări în anul ce vine, atunci cereți să vă dea data precisă când va apărea lucrarea. Să facă această declarație sub cuvântul de onoare. V-aș fi foarte mulțumitor dacă mi-ați comunica numele directorului Editurii³⁹ ca să știu cu cine am de a face.

Iertați că vă indispon cu această rugăminte a mea, dar n-am alt om căruia m-aș putea adresa. În așteptarea răspunsului D-voastră, rămân cu mulțumite

Teodor Balan

G.-Humor 17/XI 1968

20

Mult Stimat Domnule Profesor,

Referindu-mă la scrisoarea din 25 oct. 1968 ce ați trimis-o pe adresa soției mele, vin a vă comunica: părerea mea despre lipsa de sinceritate a conducerii Editurii Academiei pare să se adeverească. Promisiunea d-lui Curticăpeanu că va veni la mine cu lucrarea mea pentru a fi completată, n-a fost ținută. A trecut anul fără ca acest domn să fi apărut la mine. Presupunerea mea, exprimată în ultima mea scrisoare, că Editura Academiei mă poartă cu vorba până la infinit, și că această editură n-are de gând să-mi tipărească lucrarea, pare a se adevăra. Vor trece anii cum trecură, după cum spune Eminescu, și lucrarea mea va zăcea necercetată prin rafturi, pentru a fi aruncată într-o zi, când nu voi mai fi, la coș.

Dorința mea pe care v-o adresez acum, este ca să binevoiți a-mi adresa Editurii Academiei și a-mi face cunoscută adresa și numele Directorului acestei Edituri.

Pe tov. vicepreședinte al Consiliului de Stat, Emil Bodnăraș⁴⁰ n-aș vrea să-l incomodez cu nevoile mele. D-sa a fost acela care mi-a cerut lucrarea ca să fie publicată. Și acum Editura continuă și de astă dată să facă același joc, ținând în rafturi lucrarea mea, până în momentul când darea ei la tipar nu va prezenta interes.

Doresc să mă adresez personal directorului editurii, ocolind astfel persoana d-lui E. Bodnăraș care, în momentul de față, nu poate să se intereseze de lucruri mărunte. Aș face-o numai ca ultima ratio.

Mulțumindu-vă pentru truda ce o aveți pentru mine, rămân cu cele mai sincere salutări al D-voastră

T. Bălan

G.-Humor, 2/I 1969

21

Mult Stimat Domnule Țugui,

Odată cu sosirea scrisorii D-voastră, în 21 ianuarie 1969, mi s-a restituit de Editura Academiei lucrarea mea despre *Sistemul fiscal din Moldova până în secolul al XIX-lea*, cu următoarea observație: "Menționăm că în lucrarea dv. studiile de specialitate din literatura marxistă lipsesc în întregime, cercetarea oprindu-se cu informația la anul 1939. În această situație editura nu poate trece la tipărirea manuscrisului. Director general, Acad. Al. Graur"⁴¹.

Cu acest gest făcut față de mine încetează legăturile mele cu această editură.

La această observare răspund că lucrarea mea tratează problema financiară din Moldova până la începutul secolului al XIX-lea și de aceea n-avea cum să trateze literatura marxistă. De aceea, cade observarea făcută. De cum aflasem că lucrarea mea a ajuns la Editura Academiei, eram sigur că ea va fi respinsă. Se va inventa un pretext oarecare pentru a restitui lucrarea ca nefiind potrivită.

Mă resemnez și nu voi face noi încercări pentru a obține tipărirea. Voi lăsa lucrarea, ca și celelalte lucrări ce le am în manuscris, fiilor mei, care poate vor avea în viitor mai mult noroc decât mine.

Mulțumindu-vă pentru străduințele făcute, vă rog să nu mai faceți noi încercări în chestia lucrării mele, eu nedorind ca lucrarea mea să fie publicată cât timp se găsesc în fruntea editurii aceeași oameni.

Dorindu-vă mult bine, rămân al D-voastră

Prof. T. Bălan

G.-Humor 22/I 1969

Mult Stimat Tovarășe Profesor,

O să vă mirați că vă scriu eu, soția prof. Teodor Bălan, deși nu ne-am întâlnit și totuși vă cunosc din discuții cu terțe persoane; aceasta chiar de mult, de

pe când eram încă directoarea Școlii Normale de Învățătoare din Cernăuți decapitatei noastre Bucovine. Până acum am evitat să vă spun despre lucruri ce vă privesc pe dvs. personal. Dacă D-voastră sunteți fostul elev Țugui al Școlii Normale de Învățători din același neuitat oraș pierdut pentru noi, atunci aflați că acu peste un sfert de veac, directorul D-voastre de atunci, prof. Alois Grigorovici, mi-a vorbit de D-voastră și alți colegi înzestrați ca despre elemente de elită, care însă aveați concepții "de stânga", de simpatie mare față de Franța distrusă, iar directorul era cuprins de oarecare temeri pentru situația D-voastră, la care ținea foarte mult. Cum și eu aveam câteva eleve cu asemenea înclinații, am hotărât amândoi directorii să păstrăm tăcere desăvârșită față de oricine ar fi și să nu ne atingem de individualitatea acestor copii, dar să-i ferim de primejdii. Acestea le-am spus delegaților de la Comitetul Central care m-au chestionat și acum am dorința să vă comunic și D-voastră, fost elev la Cernăuți. Comunicarea ce v-am făcut-o să o priviți ca o "amintire" a unei bătrâne dascălițe, care s-a devotat cu trup și suflet școlii, timp de peste 35 de ani, ca să aibă acuma o pensie de 950 lei lunar, mult mai puțin ca fostele ei eleve ieșite acuma la pensie ca învățătoare, cu 1300-1400 de lei lunar. Am examen de capacitate din 2 specialități, principale amândouă, limba română și limba franceză, iar în plus doctoratul în filologie umanistică cu cea mai înaltă calificare: "Summa cum laudae".

Soțul meu, care are peste 100 lucrări publicate și aproape tot atâtea în manuscris, nepublicate, are aceeași pensie ca mine, deși la pensionare avea rangul de profesor universitar agregat. A beneficiat 2 ani de indemnizația de profesor emerit, 400 lei lunar, și de o "pensie specială" de la guvern de 1000 lei⁴², dar acum se zvonește că ultima va fi suprimată. Dar cu 1 iulie i s-a tăiat indemnizația de "emerit", în schimb s-a mărit chiria locuinței noastre cu 2 1/2 ori suma inițială, deoarece camera ce i se acordase în plus, cuvenită lui ca om de știință, pentru lucru, bibliotecă și material științific foarte voluminos, trebuie plătită acuma ca spațiu excedentar.

Această situație penibilă din punct de vedere material m-a determinat ca la vârsta de aproape 74 de ani, suferind de ochi și de cord, să cedez solicitărilor insistente ale organelor de partid școlare, și să intru cu 12 ore săptămânal în învățământ, predând la liceul din localitate limba franceză, căci sunt 3 catedre de franceză vacante, iar actualmente eu sunt, așa scoasă din lada de naftalină, singurul cadru didactic calificat al școlii pentru limba franceză.

Tot această situație penibilă m-a îndemnat să îndrăznesc, fără știrea soțului meu, a vă scrie și a vă ruga să ne ajutați, binevoind a vă interesa la Editura Academiei ce au de gând să facă cu publicarea lucrării lui Teodor Bălan *Sistemul fiscal în Moldova*, pe care el o consideră "Lebenswerke"-ul lui. Astă-vară, pe la începutul lunii august, a fost la soțul meu un domn Curticăpeanu, cercetător la Academie, care s-a prezentat ca responsabil de carte al lucrării amintite ce urmează să apară. D-sa se găsea în concediu și a poposit la noi în trecere spre Voroneț. I-a spus soțului meu că, după concediul său, el va veni cu manuscrisul

la el, deoarece Editura dorește ca să fie citate în lucrare câteva "mai mici lucrări, mai mult broșuri" (citez cuvintele sale) apărute între timp. De atunci nu am mai primit nici o știre și nici Domnul Curticăpeanu nu a mai venit. D-voastră îl cunoașteți?

Stimate domnule profesor, vă scriu și vă rog să vă interesați de soarta lucrării, pentru că, între timp, au intervenit și alte probleme, de astă dată acute. La vârsta de 83 de ani împliniți în iulie a.c., sănătatea soțului meu a început a se șubrezi. Din cauza sclerozei cerebrale, el suferă de amețeli și de un oarecare dezechilibru la mers. Grija manuscriselor nepublicate, rodul unei munci foarte asidue, cinstite, fără nici un pic de împrumut, ca să nu zic "plagiat" din munca altora, material inedit aproape 90%, pierderea indemnizației de "emerit", problema locuinței, probabila pierdere a pensiei speciale și alte decepții care vă vor fi comunicate, dacă mai treceți pe la noi, așa cum îi scriserăți în ultima Dv. scrisoare, i-au risipit liniștea ce i se impune categoric pentru prelungirea vieții și l-a cam demoralizat. Tremur în nopțile cu insomnie pentru viața lui. A intervenit încă o întorsătură și mai ardentă. Casa în care locuim din 1950, reparând-o cu mari sacrificii, urmează să se puie în vânzare, ca imobil al statului, până la 1 ianuarie, iar noi nu avem posibilitatea financiară de a o cumpăra. Ar urma deci ca la vârsta patriarhală să ne mutăm poate undeva la periferia orașului, departe de policlinica ce o avem acum în vecini și pe care, în ultimul timp, o vizităm cam des. Dacă ar apare lucrarea soțului meu ce se găsește la Editura Academiei cât de curând, s-ar putea ca să realizăm poate suma necesară pentru a cumpăra casa, noi ca vechi chiriași având întâietatea (ce folos că nu avem și posibilitatea).

De aceea, vă rog din tot sufletul meu foarte amărât și cu toate că știu cât de puțin timp aveți la dispoziție, fiind și D-voastră mai mult decât ocupat, ci chiar hărțuit în muncă, cu naveta săptămânală la Craiova, să binevoiți a vă interesa și chiar a interveni, dacă puteți în accelerarea publicării lucrării soțului meu aflată la Editura Academiei. Soțul meu are legături cu Institutul de Istorie al Partidului, care i-a achiziționat și 2 lucrări, dar nu le poate plăti decât ca material documentar, ceea ce nu se poate compara cu renumerația unei lucrări tipărite. Mă adresez D-voastră nu numai ca unei cunoștințe, ci ca unui om care ați deținut înainte o funcție de înaltă răspundere la C.C. al P.M.R. și ca unui prieten al prietenului nostru Ionel Negură, care ne-a vizitat zilele trecute și ne-a vorbit mult de D-voastră, subliniind că-l apreciați și că țineți mult la soțul meu. Soțul meu nu poate uita că atunci când i s-a publicat *Istoricul Câmpulungului Moldovenesc*, D-voastră fiind la C.C. al P.M.R. l-ați sprijinit mult, cum îl informase d-l Prof. Oțetea. Dar de atunci a trecut mult timp și Prof. Oțetea nu mai e prietenul soțului meu, probabil plecând urechea la unele intrigi ce se țin pe la Academie și Institutul de Istorie de către "binevoitori", despre care v-aș fi informat dacă aveam fericirea de a vă vedea la noi.

Stimate domnule profesor,

Știu că nu sunt în asentimentul soțului meu scriindu-vă această epistolă. Dar D-voastră cred că mă veți înțelege, deoarece ați trecut prin niște încercări groaznice care am aflat de la unele persoane, sunt pe cale de a fi pe deplin înlăturate. Sunt într-un complex întreg de necazuri, de probleme ce nu văd cum le-aș putea rezolva la vârsta mea, fără ajutor, amărâtă și mereu cuprinsă de teama pentru a mai menține și prelungi firul vieții soțului meu, de care mă leagă 49 de ani de căsătorie armonioasă, căci el e un om de rară noblețe sufletească, devotat aproape ca un rob muncii științifice, în care însă a fost și în trecut nedreptățit și a rămas și acuma nedreptățit. Materialul științific e o comoară neprețuită, dar - cum ne-a spus tov. director Popescu-Puțuri, care ne-a vizitat, - acest material depinde de "conjunctura politică" ce o avem și care - ca să repet pe tov. cehoslovac Smrkowsky este și a noastră, "nevralgică".

Aștept cu înfrigurare răspunsul D-voastră. V-aș mai ruga, dați-mi sfatul ce aș putea face, cui ar trebui să mă adresez ca să putem ieși din dilema morală și material-socială în care suntem angrenați, la vârsta patriarhală. Ar fi oare indicat să mă adresez tov. Emil Bodnăraș?

Oare, conform principiilor socialiste, o muncă științifică de peste 60 de ani, nu merita să fie recompensată? Nu pot îndeajuns repeta rugămintea de a mă ierta pentru îndrăzneala de a vă fi scris asemenea lucruri și de a vă cere ajutorul. "C'est un moment de grande detrese". Vă rog înțelegeți-mă!

Cu cele mai distinse sentimente

Silvia T. Bălan

NOTE

1. George Muntean, *În amintirea lui Teodor Bălan, România literară*, an VI, nr. 17 din 26 aprilie 1973, p. 14.

2. P. Țugui, *Teodor Bălan, Profil*, Ramuri, Craiova, an XII, nr.12, 15 decembrie 1975, p. 5.

3. I. Pânzaru, Petru Froicu, *Știința în Bucovina, Ghid Bibliografic - I*, Suceava, 1982, pp. 21-23.

4. În ziarul "Dimineața", București, nr. 180 din 14 septembrie 1993, p. 2 și manuscrisul cu o scrisoare a acad. Andrei Oțetea - *Informații inedite despre cartea - Însemnări despre Karl Marx*, nepublicat încă.

5. Manuscris inedit. Publicat de acad. Andrei Oțetea și prof. S. Schwann, București, Editura Academiei R.P.R., 1964.

6. Pe venerabilul istoric și om politic Ion Nistor l-am cunoscut la Ateneul Român, în pauza manifestării artistice, dedicată compozitorului bucovinean Eusebie Mandicevski. A fost o întâlnire întâmplătoare, între vicoveni. La festivitate fuseseră invitați institutorii Ion Vicoveanu și George Tudose, consăteni și dascăli ai subsemnatului, vechi amici ai profesorului Ion Nistor, născut în comuna vecină Vicov de Sus. Cei doi institutori din comuna mea natală, Vicov de Jos, îl cunoșteau pe Ion Nistor din anii interbelici, iar George Tudose s-a bucurat de protecția fostului rector al Universității din Cernăuți,

fiind ales deputat liberal în legislatura 1933-1937. La începutul anului 1959, m-am revăzut cu profesorul Ion Nistor la Institutul de Istorie al Academiei, în biroul academicianului Andrei Oțetea, adresându-i rugămintea să-mi comunice date despre istoricul polonez S. Schwann. Binevoitor, peste câteva zile Ion Nistor mi-a spus că Schwann a fost student la Universitatea din Cernăuți și a publicat o recenzie despre cartea - *Problema ucraineană în lumina istoriei de Ion Nistor*.

7. Profesorul Teodor Bălan are în vedere întâlnirea noastră anterioară când, din varii motive, n-am reușit să încheiem o discuție despre lucrările sale, în manuscris, și proiectele de editare a lor.

8. În ianuarie 1960, cu prilejul uneia dintre frecventele întâlniri ce le aveam cu acad. Andrei Oțetea, am aflat că istoricul Teodor Bălan dispune de studii importante referitoare la istoria Moldovei și, în particular, a Bucovinei, încât mi-am exprimat dorința ca lucrările lui T. Bălan să fie tipărite. Într-o scrisoare, datată "30 aprilie 1960", trimisă de acad. A. Oțetea profesorului bucovinean se menționează că "... Țugui care s-a interesat mult de tipărirea cărții D-tale (- *Din istoricul Câmpulungului Moldovenesc* n.n.) și ar vrea să vadă tipărite și documentele și, eventual "Das moldawische Steuerwesen" al D-tale". (Cf. Vasile Gh. Miron, Ștefan Ceașu, *Scrisori către Teodor Bălan*, în *Suceava. Anuarul Muzeului Județean*, vol. XI-XII, 1984-1985, p. 336). Deci profesorul Teodor Bălan face referire la scrisoarea primită de la acad. Andrei Oțetea.

Precizez că, la 18 aprilie 1960, primeam de la Gura-Humorului cartea - *Din istoricul Câmpulungului Moldovenesc*, cu dedicația: "Tov. Pavel Țugui mulțumită și omagiu. T. Bălan. 14.IV.1960".

9. Exprimându-mi dorința de a cunoaște lucrările în manuscris ale istoricului bucovinean, atât față de acad. Andrei Oțetea, directorul Institutului de Istorie al Academiei R.P.R., cât și într-o convorbire telefonică cu Ene Țurcanu, atunci prim secretar al Regiunii P.M.R. Suceava, Teodor Bălan îmi trimite Lista lucrărilor ... manuscrise, (dactilogramă), pe care o reproduc, în continuare.

10. Cele 6 volume, apărute la Cernăuți și București, între anii 1933-1942, cuprind: Volumul I - 1507-1653 - apare în 1933; Volumul II - 1519-1662 -, în anul 1934; Volumul III - 1573-1720 -, în anul 1937; Volumul IV - 1720-1745 -, în anul 1938; Volumul V - 1745-1760 -, în anul 1939 și Volumul VI - 1760-1833 -, apare în anul 1942.

11. Această scrisoare nu este datată, însă a sosit în București, conform datei de pe plic în luna octombrie 1960.

În urma înțelegerii cu acad. Andrei Oțetea i-am comunicat profesorului Teodor Bălan să trimită dosarele cu cele două manuscrise - în română și în germană - la Institutul de Istorie, pe numele academicianului Andrei Oțetea. Lucrarea urma să fie analizată de specialiști din Institut și, apoi, predată Editurii Academiei R.P.R. spre a fi tipărită. În calitate de șef al secției de știință și cultură de la C.C. al P.M.R. aveam relații de muncă neîntrerupte cu acad. Andrei Oțetea și conducerea Academiei R.P.R., încât eram informat despre activitatea din institutele de istorie academice, precum și asupra planurilor de tipărituri ale Editurii Academiei R.P.R. Această situație s-a întrerupt, la sfârșitul lunii octombrie 1960, când am fost destituit din funcția respectivă și, peste două luni, exclus din partid.

12. Este vorba de lucrarea noastră - *Antologia scrisului românesc din Bucovina*, începută în anul 1964 și contractată, apoi, la Editura pentru literatură din București.

13. Este vorba despre: C. Loghin, *Antologia Scrisului Bucovinean până la Unire*, vol.I *Poezia* și vol.II *Proza*, Editura Mitropolitului Silvestru, Cernăuți, 1938.

14. După cum se va vedea din următoarele scrisori, d-l Erich Beck din Munchen mi-a expediat, în timp util, cartea domniei sale.

15. Încă din 1964 începusem să adun material pentru *Antologia scrisului românesc din Bucovina*, astfel că am solicitat opiniile și sprijinul istoricului bucovinean. Prin mijlocirea și bunăvoința dânsului am reușit să stabilesc relații profesionale și cu Erick Beck.

16. Am urmat sfaturile lui T. Bălan și am solicitat informații de la profesorul C. Giurescu, după aceea m-am adresat direct, la Viena, lui Erich Prokopowicz care mi-a trimis date despre unii scriitori români bucovineni, incluși în *Antologia* respectivă.

17. Lucrarea - *Sistemul fiscal în Moldova* (text în română și în germană) a fost restituită autorului, în ianuarie 1961, cu anumite "observații" făcute de membri ai Institutului de Istorie al

Academiei. (Despre acestea vezi Scrisoarea din 5 noiembrie 1968!). Personal n-am aflat despre acestea decât în anul 1965, când m-am întâlnit cu profesorul Teodor Bălan. După câte știu, profesorul T. Bălan a adresat, la începutul anului 1967, o scrisoare fostului său elev - Emil Bodnăraș. În februarie 1967, d-l profesor Răduțiu din secția de știință și cultură de la C.C. al P.C.R., care știa încă din 1960 despre relațiile mele cu istoricul Teodor Bălan, mi-a cerut anumite informații despre lucrările lui și sugestii referitoare la manuscritele "de mare interes științific". I-am înfățișat situația lucrării despre sistemul fiscal în Moldova, lucrare returnată în 1961 de Institutul de Istorie de la Academie. Sigur este că intervențiile lui Emil Bodnăraș au determinat impunerea atenției forurilor științifice și politice asupra lucrărilor istoricului Teodor Bălan. După cum se va vedea, circumstanțele mi-au oferit posibilitatea să particip, în măsura priceperii și a poziției mele sociale, la introducerea lucrării profesorului T. Bălan în planul editorial al Editurii Academiei R.P.R.

18. Emil Bodnăraș îl cunoștea pe profesorul Teodor Bălan, încă din perioada primului război mondial, când îi fusese profesor de istorie și geografie la liceu. Știu că în anii 1959-1960, în calitate de prim vice-președinte al Consiliului de Miniștri, Emil Bodnăraș s-a interesat nemijlocit de editarea lucrării *Din istoricul Câmpulungului Moldovenesc*, cerându-mi informații despre "procesul muncii redacționale", "corectură", etc., treburi efectuate la Editura Științifică, sub conducerea d-lui profesor univ. dr. Gheorghe Bolocan, atunci redactor șef al Editurii respective.

19. În acea perioadă, funcția de director adjunct al Institutului de Istorie al mișcării muncitorești de pe lângă C.C. al P.M.R. o deținea d-l prof. dr. Gheorghe Zaharia. Domnia-sa n-a plecat la Gura-Humorului, deoarece lucrările lui T. Bălan nu se încadrau în profilul de cercetare de la Institutul respectiv. I-am comunicat interlocutorului meu, de la Gura-Humorului numele directorului adjunct, precizându-i totodată că lucrările intră numai în sfera de preocupări a Institutului de Istorie de la Academie. Este sigur că, după revenirea în București, I. Popescu-Puțuri a discutat cu acad. A. Oțetea despre cele aflate la Gura-Humorului și, probabil, l-a informat și pe Emil Bodnăraș.

20. T. Bălan face o confuzie. Eu n-am lucrat niciodată la "Institutul de istorie al C.C.", ci doar la secția de știință și cultură care îndeplinea rolul de "consilierat", pentru știință, învățământ și arte, al conducerii partidului.

21. Întâlnirea n-a avut loc, deoarece E. Beck a plecat imediat din București, acasă, în Germania.

22. În epistola mea îi atrăgeam atenția profesorului T. Bălan ca, în raporturile cu felurite instituții și persoane, să încheie înțelegeri precise, cu obligații și drepturi, referitoare la manuscritele predate, pentru a evita pierderea lor ...

23. Nu am aflat titlul lucrării, dar era vorba despre un studiu pentru revistă.

24. Profesorul T. Bălan are în vedere intervenția mea ca manuscrisul - *Sistemul fiscal în Moldova* (text în română și germană) să fie trimis de la cabinetul lui Emil Bodnăraș, la Institutul de Istorie al Academiei, spre a fi înaintat "oficial", spre tipărire, Editurii Academiei R.P.R.

25. Trebuia să mă deplasez la Gura-Humorului la 10 septembrie, dar obligațiile didactice de la Facultatea de Filologie din Craiova m-au împiedicat să realizez vizita anunțată.

26. Pe lângă studiul *Sistemul fiscal în Moldova*, a fost vorba și de câteva articole trimise la Institutul de Istorie al Academiei spre a fi publicate în periodicele de istorie.

27. Un "referent" al lucrării *Sistemul fiscal în Moldova* a propus să fie "scoase" pasagiile referitoare la Moldova dintre Prut și Nistru și aria Hotinului.

28. Considerând "obiecția" nejustificată științific și istoric, am apelat la d-l Răduțiu din secția de partid, ca să fie respinsă, iar lucrarea așa cum a redactat-o autorul, să fie depusă la Editură pentru tipărire.

29. Această nouă listă este identică cu cea din 1960.

30. Lucrarea se afla la Editura Academiei R.P.R. și a fost inclusă în planul editorial pe trimestrul IV al anului 1968.

31. Dojana îndreptățită a venerabilului meu interlocutor m-a determinat să las treburile cotidiene din facultate și să scriu d-lui E. Beck, înainte de a-i expedia lucrările cerute.

32. Deplasarea mea la Gura-Humorului am fost contramandez s-o contramandez din pricina unei

convocări la Universitatea din Craiova, unde lucram. Din această lucrare rezultă explicit faptul că manuscrisul *Sistemul fiscal în Moldova*, trimis de Teodor Bălan Institutului de Istorie al Academiei, la sfârșitul anului 1960, a fost returnat autorului cu observații, cum se vede din epistola din 5 noiembrie 1968.

33. "Institutele de Editură" reprezintă "Editura Științifică", unde T. Bălan editase în 1960 cartea *Din istoricul Câmpulungului Moldovenesc* și "Editura Academiei R.P.R." unde se afla din 1967 mss. *Sistemul fiscal în Moldova*.

34. Este vorba despre manuscrisul *Din istoricul Câmpulungului Moldovenesc*, pe care Editura Științifică nu l-a restituit autorului, conform dorinței lui.

35. Lucrând la Facultatea de Filologie din Craiova, în timpul absenței din București s-a pierdut o scrisoare, astfel că i-am dat profesorului T. Bălan adresa mea din Craiova. Dânsul suferea de o maladie care nu-i îngăduia să întreprindă călătorii pe distanțe mari, la București bunăoară, la Iași sau la Cluj.

36. Am aflat că profesorul era internat, temporar, în spital.

37. Cu toate că anterior avusesem convorbiri și am primit scrisori de la T. Bălan, faptele au evoluat în așa fel, încât, abia în această scrisoare el îmi comunică felul cum a procedat Institutul de Istorie de la Academie cu manuscrisul său. Neîndoios, profesorul bucovinean a fost nemulțumit și față de acad. Andrei Oțetea, directorul Institutului, atitudine exprimată, de altfel, în această scrisoare, evident, într-o formă decentă și academică.

38. În urma scrisorii anterioare, primită de la Gura-Humorului, l-am rugat pe acad. Andrei Oțetea să mă însoțească la o întâlnire cu directorul Editurii Academiei R.P.R., acad. Al. Graur. La discuția purtată cu directorul editurii s-a stabilit ca d-l redactor Curticăpeanu să se deplaseze la Gura-Humorului, pentru a realiza "ultimele retușuri" ale manuscrisului *Sistemul fiscal în Moldova* ..., programat să fie tipărit în trimestrul IV al anului 1968. Conducerea Editurii, din pricina ce nu le-am cunoscut atunci, nu și-a onorat promisiunile făcute, fapt ce l-a mâhnit profund pe istoricul bucovinean.

39. La 27 noiembrie 1968, am avut o nouă întâlnire cu acad. Al. Graur care a afirmat că tipărirea cărții lui Teodor Bălan se realizează, "conform planului editorial aprobat de Prezidiul Academiei ...", iar această declarație a directorului general al Editurii Academiei, am transmis-o telefonic familiei T. Bălan.

40. Exasperat că direcția Editurii Academiei nu trimite lucrarea la tipar, mi-am îngăduit să-i propun interlocutorului meu de la Gura-Humorului să adreseze o scrisoare lui Emil Bodnăraș, ca să intervină pe lângă instituțiile competente să dispună tipărirea lucrării. T. Bălan n-a îmbrățișat propunerea mea, ceea ce a constituit o eroare, cum va mărturisii într-o scrisoare din martie 1969.

41. Cauzele reale ce au determinat conducerea Editurii Academiei să respingă, în ultimul moment, tipărirea cărții *Sistemul fiscal în Moldova* până în secolul al XIX-lea par a fi mult mai complexe și ele pot fi elucidate corect, numai după ce se vor cunoaște "rapoartele" referențelor de specialitate și cele ale redactorilor din editură. Ceea ce pare sigur este faptul că unii cercetători medievaliști au fost nemulțumiți că studiile lor n-au fost citate și apreciate de Teodor Bălan. S-ar putea să fi intervenit și ingerințe politice conjuncturale. De pildă, lucrarea mea *-Antologia scrisului românesc din Bucovina* a fost scoasă la finea anului 1968 din planul Editurii pentru Literatură, din cauza tensiunilor politice cu U.R.S.S., după evenimentele din Cehoslovacia.

42. Din anul 1956, în temeiul unui decret prezidențial, tuturor profesorilor și medicilor "emeriti" a început să li se dea o indemnizație lunară de 400-500 lei, neimpozabilă, adăos la salariu, ori la pensia de asigurări sociale. De asemenea, la începutul aceluiași an, guvernul țării a instituit prin lege "pensia specială de stat", conferită personalităților științifice, cadrelor didactice universitare, scriitorilor și artiștilor (pictori, sculptori, compozitori, artiști dramatice și lirici) care au avut "o contribuție de excepție" la dezvoltarea științei, învățământului și culturii din România. Această pensie (de la 1000 la 3000 lei) nu se cumula cu pensia socială, cu salariul sau alte venituri. Ea a fost acordată, la începutul anului 1956, scriitorilor. Bacovia, T. Argehezi, H. Papadat-Bengescu și mulți alții, în anul următor lui L. Blaga și la numeroși profesori universitari-pensionari. Dintre bucovineni au obținut oasemenea pensie T. Bălan, N. Grămadă, foști profesori la Facultatea de Teologie din Cernăuți, profesorul Constantin

Loghin și alții. Din nefericire, guvernanții din anii 1969-1972, treptat au anulat aceste facilități oferite de Stat intelectualității din țară.

THE LETTERS RECEIVED FROM TEODOR BALAN

SUMMARY

By the activity of research, Teodor Balan became one of the more gifted historians from Bukowina. His books, studies and documents published and also in manuscript are remarkable by objectivity, many informations and rigorous scientific.

Many letter of Teodor Balan refer to his instances to print in german and romanian, the working *Das Moldawische Steuerwesen bis zum XIX Jahrhundert* (about 500 pages). Another letters contain the informations about Teodor Balan's help offered to Pavel Țugui at the elaboration of *The Antology of Romanian Writing Buovinean (1775-1920)*. The corespondence suggest the efforts of some romanians research worker take again the scientific investigations about history, the social-economic and cultural life from Bukowina, in new postbelic political conditions.